



Modern Türklük

Araştırmaları Dergisi

Cilt 18, Sayı 2 (Haziran 2021), ss. 203-243

DOI: 10.1501/MTAD.18.2021.2.13

Telif Hakkı©Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

MAKALE

Karışık Tarihî Lehçeli Vatikan Yazması: Vat.Turc.431

Soner Atalan 

Marmara Üniversitesi (İstanbul)

ÖZET

“Karışık dilli” ya da “karışık tarihî lehçeli” olarak isimlendirilen eserlerin oluşumu ile ilgili Türkologlar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Oluşum şartları ve sebepleri hakkında farklı görüşler olsa da bu eserlerin bünyesinde Harezmi-Kıpçak-Oğuz-Doğu (Çağatay) Türkçesi dil özelliklerinin karışık görüldüğü yadsınamaz bir gerçektir. Bu çalışmanın konusu olan yazma da karışık tarihî lehçeli eser olma özelliği taşımaktadır. *Karışık Tarihî Lehçeli Vatikan Yazması* olarak tavsif ettiğimiz bu yazma Vatikan Apostolik Kütüphanesi bünyesinde Vat.Turc.431 katalog numarası ile kayıtlıdır. Eserde 120 varak bulunmaktadır. Eserin muhtevasını kısa bir ifade ile izah etmek gerekirse, eser dinî-tasavvufî hikâyeler ile ilmi-hâl bilgilerinden oluşmaktadır.

Eserin dil özellikleri ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından incelendiğinde karışık tarihî lehçeli olma özelliği ortaya çıkmaktadır. Ses bilgisi açısından örnek vermek gerekirse; Eski Türkçe döneminde *edgü* olarak bulunan sözcük bu yazmada hem *çdğü* hem de *eyü* olarak kullanılmakta, yine Eski Türkçe döneminde *adak* olarak bulunan sözcük bu yazmada hem *adak* hem de *ayak* olarak kullanılmaktadır. Eski Türkçe döneminde *kuğuğ* olarak bulunan sözcük bu yazmada *kuğuğ*, *kuğuğ* ve *kyu* olarak üç farklı biçimiyle kullanılmaktadır. Bu örnekler dışında, eserdeki karışık tarihî lehçe özellikleri içerisinde tespit edilen her ses ve şekil özelliği ayrı ayrı başlıklar halinde incelenmiştir. Bu çalışmada eserin imla, ses ve şekil özellikleri üzerinden Kazan sahası edebî dilinin tarihî gelişimi ve bu sahada yazılan eserler arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Bu yazmanın dil özelliklerinin incelenmesi, söz

varlığının tespit edilip sözlüğünün hazırlanması karışık tarihî lehçeli eserler üzerine yapılan çalışmalarını genişletecek ve yeni çalışmalara kaynak oluşturacaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Karışık Tarihî Lehçeli Eserler, Karışık Dilli Eserler, Oğuz, Kıpçak, Harezmi, Doğu Türkçesi, Dinî-Tasavvufî.

ABSTRACT

Different opinions have been put forward by Turcologists regarding the formation of works named as "mixed dialect" or "mixed historical dialect". Although there are different opinions about the formation conditions and reasons, it is an undeniable fact that the characteristics of Harezmi-Kipchak-Oghuz-Eastern Turkish are mixed in these works. The manuscript, which is the subject of this study, is also a work with mixed historical dialects. This manuscript, which we call, *The Vatican Manuscript With Mixed Historical Dialects* is registered in the Vatican Apostolic Library with catalog number Vat.Turc.431. There are 120 leaves in this manuscript. To explain the content of the work with a short expression, this manuscript consists of religious-mystical stories and catechism information.

When the linguistic features of the work are examined in terms of phonetic and morphological information, the feature of having a mixed historical dialect emerges. To give an example in terms of phonetic; The word *edgü* in the ancient Turkish period is used both as *eğgü* and *eyü* in this manuscript. The word used as *adağ* in the Old Turkish period is used both as *ağağ* and *ayağ* in this manuscript. The word "kuduğ" in the Old Turkish period is used in three different forms as "kuduğ", "kuduğ" and "üyu" in this manuscript. Apart from these examples, each phonetic and morphological feature detected in the mixed historical dialect features in the work has been examined under separate titles. Examining the language features of this manuscript, determining its vocabulary and preparing its dictionary will expand the studies on mixed historical dialect works and will be a source for new studies.

KEYWORDS

Mixed Historical Dialect Works, Mixed Language Works, Oghuz, Kipchak, Harezmi, Eastern Turkish, Religious-mystical.

1. Giriş

10. yüzyıldan itibaren Türk yayılma hareketlerinin önemli bir noktası olmaya başlayan Harezmi coğrafyası Aral Gölü'nün güneyinde, Ceyhun Nehri'nin Aral Gölü'ne döküldüğü bölgenin iki yakasında yer almaktadır. (Caferoğlu 2000: 104). Bu coğrafya özellikle Çingizli fütühatıyla beraber stratejik şekilde doğudan batıya intikal eden Oğuz, Kıpçak, Yimek, Bayavut, Kalaç ve Kanglı gibi çeşitli Türk boyları için bir ikmal bölgesi mahiyeti kazanmıştır (Caferoğlu 2000: 109). Harezmi Türkçesi adı verilen tarihî Türk yazı dili, Hakaniye Türkçesinin mirası üzerine, işte bu çeşitli boyların lehçe özelliklerini de bünyesine dâhil ederek gelişmiştir. Harezmi coğrafyasından sonra Altınordu coğrafyasını da kültürel tesiri altına alarak 13. ve 14. yüzyıllarda Doğu Türklük sahasının müşterek yazı dili olmuştur. Elbette bu noktada tam anlamıyla bir standart dilden bahsetmek mümkün değildir. Bu dönem eserleri; gramer özellikleri, söz varlıkları

ve hatta imla özellikleri bakımından yazıldıkları coğrafyanın demografik yapısına bağlı olarak hangi boyun edebî dil özelliklerinin ağır bastığı açısından farklılıklar göstermektedirler (Onur 2020: 98).

Harezmi Türkçesi döneminden sonra farklı boyların edebî dil özelliklerinin aynı metinde görülmesi durumları ise farklı yaklaşımlar ve başlıklar altında değerlendirilmiştir. Türk boylarının hareketleri ile meydana gelen coğrafi ve demografik değişimler sonucu Harezmi-Kıpçak-Oğuz-Doğu (Çağatay) Türkçesi özelliklerinin karışık görüldüğü yazılı eserler ortaya çıkmıştır. Bu eserlerin hangi sahada yazıldığı ve hangi sebeplerle karışık lehçe özelliği gösterdiği üzerine nihai bir karara varılamamıştır. Karışık tarihî lehçeli eserler adı altında genel olarak *Behcetü'l-Hadâ'ik fî Mev'izeti'l-halâ'ik*, *Kuduri Tercümesi*, *Feraiz Kitabı*, *Kitab-ı Güzide* ('Akâ'id-i İslâm) Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'u değerlendirilmektedir.

"Karışık dilli" ya da "karışık tarihî lehçeli" olarak nitelendirilen eserler üzerine Türk dili çalışmaları bünyesinde farklı görüşler ortaya atılmıştır. Şinasi Tekin bu eserlerdeki ikili dil özelliklerinin eserlerin farklı bölgelerde kopya edilmesinden ya da Anadolu'ya Türkistan'dan gelen ve Doğu Türkçesi konuşuru olan yazarlardan kaynaklandığını ileri sürmüştür (Tekin 1973-74: 59-157) Reşit Rahmeti Arat (Arat 1987: 318), Mecdut Mansuroğlu (Mansuroğlu 1956: 125-144), Saadetin Buluç (Buluç 1954: 119-131), Mustafa Canpolat (1968: 165-175), Zeynep Korkmaz (1973: 16-24, 1974: 41-48) gibi dilciler ise bu metinlerde ikili dil özelliklerinin bulunmasını, bu eserlerin Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine uzanan bir geçiş sürecinde yazıldığı fikriyle temellendirmeye çalışmışlardır. Zeynep Korkmaz daha sonra, karışık dilli eserlerde bulunan Doğu Türkçesi dil özelliklerinin, Kaşgârlı Mahmud'un Oğuzca için verdiği dil özelliklerinden Doğu Türkçesine ait olanlarla örtüşmesi ve Doerfer'in Horasan Türkçesi üzerine yaptığı çalışmaların (Doerfer 1977: 127-204) da etkisiyle fikirlerine yeniden şekil vermiştir. Korkmaz'a göre Karışık dilli eserler kendisi tarafından "Doğu Oğuzcası" ya da "Selçuklu Oğuzcası" olarak isimlendirilen ve Karahanlı Türkçesi'nin tesirinde kalmış olan Oğuz Türkçesi ile yazılmıştır (Korkmaz 2013: 82-87).

Yukarıda belirtilen farklı yaklaşımlara rağmen Türkiye Türkolojisinde karışık tarihî lehçeli eserlerin Eski Oğuz Türkçesi'nin başlangıcını temsil ettiği görüşü yaygınlaşmıştır.

Bu görüşlerin dışında kalan fakat karışık tarihî lehçeli eserlerin incelenmesinde önemli bir yere sahip olabilecek yaklaşımın odak noktasında ise Kazan sahasında vuku bulan boylar arası etnik ve diyalektal karışımlar yer almaktadır.

Harezmi Türkçesi, Çingiz Han'ın fütühatından sonra bu coğrafyayı büyük oğlu olan Cuçi'ye vermesiyle Cuçi ulusuna miras kalmıştır (Togan 1946: 61; Caferoğlu 2000: 105). Çingizli fütühatından sonra yine Cuçi Ulusuna bırakılan İdil boyunda kurulan iki önemli şehir Batu-Sarayı ve Berke-Sarayı'dır. Harezmi coğrafyası da kurulan bu merkezlerden yönetilmeye başlanmıştır (Caferoğlu, 2000, s. 105, 151). Harezmi coğrafyasındaki ulema kadrosu yeni kültür merkezi olan Berke-Sarayı'na gelmiştir. Bunun sonucu olarak Harezmi'de gelişen edebî dil İdil boyuna gelmiştir (Caferoğlu, 2000: 154; Ata 2002: 13; Onur 2021: 373-404). Halkın çoğunluğu Kıpçak olan bu

sahaya Harezmi Türkçesi edebî dil olarak ulema kadrosu aracılığıyla taşınmıştır (Onur 2021: 925-927). Emir Timur'un seferleri neticesinde Altınordu Devleti'nin yerinde küçük hanlıklar kendini göstermiştir (Kurat 1954: 227). Bu siyasî gelişmeler neticesinde Harezmi Türkçesi Kazan Hanlığına miras kalmıştır. *Nehcü'l-Ferâdis*, *Kısâs-ı Rabgûzî* ve *Sirâcü'l-Kulûb* gibi Harezmi Türkçesi eserlerinin esas etkili olduğu alan Kazan sahası olmuştur ve bu eserler bu sahada istinsah edilerek medreselerde ders kitabı olarak da okutulmuştur (Çetin 2006: 4; Galiyeva 2013: 2030; Onur 2021: 925-927). 16. yüzyılda Ruslar tarafından işgal edilen bu coğrafyada merkezi bir Türk siyasî erki bulunmadığından uzun bir süre standart bir edebî dilin gelişmesi mümkün olamamıştır (Barutçu Özönder 2017: 11).

Türkiye Türkolojisinde bu mesele ile ilgilenen Erdal Şahin de Tatar edebî dilinin tarihî seyrini incelediği bir çalışmada İdil boyu edebî dilinde 16. ve 17. yüzyıllarda Harezmi Türkçesi dönemi (13-14. yy) dil özelliklerinin kullanıldığı eserlere dikkat çekmektedir (Şahin 1999: 5). 17. yüzyıl itibarıyla de Doğu Türkçesi ve Oğuz Türkçesi dil özellikleri karışık olarak bu sahanın edebî dilini etkilemektedir (Usmanov 1972: 66). Kazan sahasında vuku bulan bu siyasî ve kültürel gelişmeler neticesinde devam eden boylar arası etnik ve diyalektal karışmayla birlikte bu coğrafyada yazılan eserlerde Harezmi Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi, Doğu (Çağatay) Türkçesi ve Kazan Tatar Türkçesi dil özelliklerinin karışık kullanıldığı katmanlı bir dil yapısı dikkat çekmektedir. Hisamova'ya göre bu katmanlı yapının sebebi kültürel kalıtım ve kültürel etkilenme faktörleridir. Kültürel kalıtım faktörü Karahanlı, Harezmi ve Altın Orda edebî dillerinin kalıntısı olması ve dil özelliklerinden bir kısmını devam ettirmesi ile açıklanırken kültürel etkileşim faktörü ise özellikle 17. yüzyıldan itibaren Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesinin Kazan sahası edebî dili üzerinde etkili olması ile izah edilmektedir (Hisamova 2011: 768-769). Yine Hisamova'ya göre Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'u* da *Bedevas* ve *Kesikbaş Kitabı* gibi bu sahanın edebî dil özelliklerinin bir ürünü olmalıdır (Hisamova 2011: 768-769).

Yukarıda belirtilen katmanlı tarihî lehçe yapısı ya da karışık tarihî lehçeli olma özelliğini tam olarak karşılayan Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'unun* da hangi sahada yazıldığı henüz belirlenememiştir. *Kıssa-i Yûsuf'un* yazıldığı muhit ile ilgili Fuat Köprülü Harezmi muhitinde yazıldığını öne sürerken (Köprülü : 276-277) Houtsma Buhara'da yazıldığını düşünmüştür (Caferoğlu 2000: 137). Caferoğlu Harezmi sahasının daha çok Oğuz boyunun yoğun olduğu bir muhitinde ve Müsterek Orta Asya Türkçesinin en karışık şivesi ile yazılmış olabileceğini söylerken (Caferoğlu 2000: 141). Ertaylan ve Bartold Kırım sahasında yazılmış olabileceğini öne sürmüştür (Ertaylan 1960: 1-18). Bu çalışmanın konusu olan ve tarafımızca *Karışık Tarihî Lehçeli Vatikan Yazması* olarak isimlendirilen Vatikan Apostolik Kütüphanesi bünyesinde Vat.turc.431 katalog numarası ile bulunan yazmanın dil özellikleri büyük oranda Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'unun* dil özellikleriyle örtüşmektedir. İki eserde de Harezmi Türkçesi dönemi dil özellikleri paralellik göstermekle birlikte Doğu ve Batı Türkçelerinin fonetik ve morfolojik özelliklerinin karışık kullanıldığı tespit edilmektedir.

Bu çalışmanın konusu olan yazmada Harezmi Türkçesi fonetik özelliklerinden /-d-/ > /-d̪-/ ~ /-y-/ (édgü > édgü ~ éyü, adağ > ağağ ~ ayak, idi > éde ~ eye, quduğ > quduğ

~ *kuğuk* ~ *kuyu*) karışık kullanımı, /-b/> /w/ ~ /-v/ (*sub* > *suw*, *şuw* ~ *suv*, *şuv*, *éb* > *éw* ~ *év*, *yalbar-* ~ *yalvar-*) karışık kullanımı gibi özellikler Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'u ile paralellik göstermektedir.

Harezm Türkçesi dil özelliklerinden başka /b-/ ~ /m-/; /-ğ-/; /-ğ-/ ~ /-w-/; /-w-/; /-G/, /-G-/ ~ *Ž*; /t-/ ~ /d-/; /ş-/ ~ /ç-/; /-p-/ ~ /-f-/ gibi Doğu ve Batı Türkçelerine ait fonetik özelliklerin karışık görülmesi açısından da elimizdeki yazma ile Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'u paralellik göstermektedir.

Bu fonetik özellikler dışında:

- Ayrılma durumu ekinin hem *{+dIn}* hem de *{+dAn}* olarak karışık kullanılması,
- Yükleme durumu ekinin *{+nI}*, *{+In}*, *{+n}* ve *{+I}* olarak karışık kullanılması,
- Yönelme durumu eki için hem *{+GA}* hem de *{+A}* eklerinin karışık kullanılması,
- İlgî ekinin ünsüzle biten kelimelerden sonra *{+Inġ}*, *{+Unġ}* ve *{+nInġ}*, *{+nUnġ}* biçimlerinde karışık kullanılması
- Sıfat fiil ekinin hem *{-GAN}* hem de *{-An}* olarak karışık kullanılması,
- Gelecek zaman çekimini sağlamak için *{-GAY}*, *{-AsI}* ve *{-IsAr}* ve *{-AcAK}* eklerinin karışık olarak kullanılması,
- Geniş zamanın olumsuzunun hem *{-mAz}* hem de *{-mAs}* ekleriyle karışık olarak kullanılması,
- Zarf-fiil eki olarak *{-Ip/Up}*, *{-UbAn}*, *{AçAK}*, *{-IçAK}*, *{GUnçA}*, *{-GInçA}*, *{-InçA}* eklerinin karışık kullanılması,
- İsimden sıfat yapan *{+IUG}* / *{+IIG}* eki ve bu ekin son sesinin düşmesiyle ortaya çıkan *{+IU}*, *{+II}* eklerinin karışık kullanılması,
- *Zamir n*'sinin kullanımının düzensiz olması,
- Geniş zaman çekiminin *{-}r*, *{-Ar}* ve *{-(y)Ur}* ekleri ile sağlanması,
- *bol-* ~ *ol-* fiil köklerinin karışık kullanılması,
- *ér-* ~ *é-* ek-fiillerinin birlikte kullanılması,
- Birinci teklik kişi zamiri ile kurulan bildirme çekimlerinin *{+bén}*, *{+ven}*, *{+mén}*, *{+em}*, kullanımları ile yapılması,
- Fiillerde de hem zamir kökleri hem de şahıs ekleri ile çekim sağlanması

gibi Doğu ve Batı Türkçesi dil özelliklerinin karışık kullanılmasının yanında Kazan Tatar Türkçesine ait unsurların da görülmeye başladığı tespit edilmiştir. İsim-fiil eki olarak *{-mAK}*, *{-rGA}* eklerinin yanında Kazan Tatar Türkçesinin *{-U(v)}* ekinin de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu özellikler bakımından da bu yazma Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'u ile paralellik göstermekle birlikte yukarıda aktarılan Kazan sahasında görülen katmanlı ve karışık tarihî lehçeli edebî dil özellikleri ile de uyumaktadır.

Bu yazmanın imla özelliklerine bakıldığında /w/ sesinin üç noktalı vav (ۋ) ile gösterilmesi de dikkat çekmektedir. Çift dudak v'sini karşılamak için kullanılan üç noktalı vav (ۋ) işaretinin *Vatikan Yazması* haricinde Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'unda (Cin 2004: 68), *Kısas-ı Rabgûzî*'nin 19. yüzyıla ait Kazan yazmasında (Gözütok 2008: 3), 17. yüzyılda Kazan sahasında yazıya geçirilmiş olan *Defter-i Çingiz-name*'de (Ivanics, Usmanov 2002: 30-33) aynı sesi karşılamak için kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun dışında Tataristan Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan *Tatar Ensiklopediya Süzlege* (*Tatar энциклопедия сүзлеге*) isimli sözlük çalışmasında eski imlâ olarak gösterilen harfler arasında vav (ۋ) harfinin altında üç noktalı vav (ۋ) harfi de verilmiştir (Hasanov 2002: 165)

2. Karışık Tarihî Lehçeli Vatikan Yazması: Vat.Turc.431

Karışık Tarihî Lehçeli Vatikan Yazması olarak tavsif ettiğimiz bu yazma Vatikan Apostalik Kütüphanesi bünyesinde Vat.Turc.431 katalog numarası ile kayıtlıdır. 22x17.5/14.5x9.5 boyutlarında olan yazmanın ilk ve son sayfaları dışında her sayfasında 16 satır bulunmaktadır. Toplam 120 varaktan oluşan ve divanî kırması yazı türüyle kaleme alınan bu el yazmasının 35. varacağının alt yarısı yırtılmış ve eksiktir. Tamamının tek bir kalemde çıktığı anlaşılan eserin içerisinde eserin ismi, müellifi, müstensihisi ve yazım tarihine ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Eserin bulunduğu kütüphanede eser sadece katalog numarası ile adlandırılmış ve herhangi bir bilgi kaydedilmemiştir. Vatikan Apostalik Kütüphanesi'ndeki Türkçe yazmalar üzerine katalog çalışması yapan Ettore Rossi (Rossi 1953) ve Delio V. Proverbio'nun (Proverbio 2010) katalog çalışmalarında da bu eserden ve bu katalog numarasından bahsedilmemektedir. Delio V. Proverbio daha sonra 2013 yılında *Comparative Oriental Manuscript Studies Newsletter* dergisinde yayımlanan “İsa the Prophet: Some Turkish Anecdotes not Found in the Arabic Tradition. Part 3: A Context-based Approach: Central Asian Collections” başlıklı makalesinde bu yazmadan bahsetmiştir (Proverbio 2013: 30). Proverbio yazmada kullanılan kağıdın filigranından hareketle üretim yerinin Rusya'da Ugliç kağıt fabrikası ve üretim tarihinin 1833 olduğunu tespit etmiştir. Yine Proverbio yazısında bu yazmayı “The mecmu‘a-ı hikâyât of Ms Vat. Turc. 431” olarak isimlendirmiştir (Proverbio 2013: 30). Yazmanın muhtevası bakımından “hikâyet mecmuası” tabirinin yetersiz kalması ve eserde ilmihal bilgilerine geniş yer verilip bu konuda fasıllar açılması sebebiyle tarafımızca eserin isimlendirilmesinde eserin ihtiva ettiği konular değil eserin dil özellikleri belirleyici olmuştur. Proverbio İsa peygamber anlatılarını mukayeseli olarak incelerken değindiği bu yazmanın dili hakkında Çağatay Türkçesi ve Anadolu Türkçesi özelliklerinin karışık görüldüğü bilgisini vermiştir (Proverbio 2013: 30). Yine tarafımızca bu bilgi yetersiz bulunup eserin dili tanımlanırken “karışık tarihî lehçeli” ifadesi tercih edilmiştir ve bu yazmadaki karışık tarihî lehçeli olma durumunun Harezmi Türkçesi, Doğu Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi ve Tatar Türkçesi dil özelliklerinin oluşturduğu katmanlı tarihî lehçe yapısı ile izah edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

3. Eserin Muhtevası

Eserin muhtevasına genel olarak bakıldığında, Evliya ve peygamber hikâyeleri, hadisler ve ravilerle ilgili hikâyeler, mu'cize hikâyeleri dört halifeye dair hikâyeler, dört mezhep ve dört imama dair hikâyeler, Cebrail ve Azrail hikâyeleri, ashab-ı kehf hikâyesi, Hz. Aîşe kıssası, Hz. Fatıma kıssası gibi hikâyeler ile birlikte Fatiha Suresi'nin önemi, bazı ibadet, amel, önemli gün ve gecelerin faziletleri, bazı ibadetlerin şartları, farzları ve mekruhları üzerine bölümler açılmıştır. Bab, fasl, hikâyet, mesele, kıssa gibi başlıklandırmalar mevcuttur ancak bu başlıklandırmalar herhangi bir düzen, hiyerarşi ve sıra içerisinde yapılmamıştır. Doğrudan hikâyet başlıklarıyla başlayan eser ilerleyen bölümlerde yine hikâyet başlığıyla beraber, kitap, fasıl ve bab başlıklarıyla karışık olarak devam etmektedir. Bu başlıklandırmalar birbirinin yerine de kullanılabilir. Genellikle evliya, peygamber, sahabe veya meleklerle ilgili bir anlatı olduğunda hikâyet, kıssa ve kitap başlıkları kullanılmakta; bir ibadetin, amelin veya önemli gün ve gecenin fazileti, kuralları, farzları veya mekruhları gibi konularda ise hikâyet, bab ve fasıl başlıkları atılmıştır. Toplam 112 başlık tespit edilmiştir.

Eserde bulunan başlıklar:

1b: Hikâyet-i İbrâhîm bin Edhem, 4b: Hikâyet-i İbrâhîm Edhem eydür, 5a: Hikâyet-i Süfyân bin Sevrî, 5a: Hikâyet-i 'İsâ Peygamber, 5b: Hikâyet, zamân-ı evvelde.., (Ahmed Cömerd ve Güvercin Destanı) 6b: Hikâyetde eydür (Nuşirevân-ı 'âdil evvel zâlim érdi), 8a: Hikâyet-i Nüh 'aleyhisellam, 10b: Hikâyet içinde gelmişdür ki (Téñgri Ta'âlâ Nüh'a buyurdi), 10b: Hikâyet-i ebü Yüsuf, 10b: Hikâyet-i İmâm A'zam Ebü Hanîfe rahmetullâhi'aleyhe, 11a: Hikâyet, ol vaqt kim Muḥammed Muştafâ (sav) dünyâdın naql éyledi, 12a: Hikâyet-i Ebü Hanîfe, 15a: Bâb, éger sorsalar kimniñ mezhebendin turur-sén? 16b-Hârünü'r-Reşid Halife, 17a: Hikâyet, ol vaqt Şâfi rahmetullâhi'aleyhe, 18a: Hikâyet-i İmâm Mâlik rahmetullâhi'aleyhe, 18b: Hikâyet fi-beyân-ı fezâyl-i İmâm Ahmed Hanbel, 20a: Şeyh Ebü'l-'Abbâs, 20b: Hikâyet-i Behlül-i divâne, 21a: Hikâyet bir gün halife-i rüy-ı zemîn, 22a: Hikâyet bir gün bir kişi, 22b-Abdurrahman Belhî, 23a: Hikâyetlerde kélür kim Hücçac Zâlim'niñ zamânında bir kaşâb var édi, 23b: Hikâyet kêtürmişdür ki (Hücçac ile ilgili), 25b: Hikâyetde kélmişdür kim 26a: Hikâyetde kélür kim halifeler zamânında Rüm tarafından ..., 27a: Hikâyetde getürmişdür ki 'emr-i ma'rûf ve nehy-i münker hakkında düñgleñg, 29a: Hikâyetde getürmişdür zamân-ı evvelde bir zâhid var édi, 29b: Hikâyet-i İdris 'aleyhisellâm, 31b: Hikâyet-i Dâvüd 'aleyhisellâm, 32a: Hikâyet bir kün Melekü'l-Mevt, 32b: Hikâyet bir kün Cebrâyil 'aleyhisellâm, 32b: Hikâyet-i mücâhid rahmetullâhi'aleyhe, 33b: Hikâyet-i Hamendî Süleymân Peygamber 'aleyhisellâm, 34a: Hikâyetde kélür kim (Bokrat'la ilgili), 34b: Hikâyetde kélür ki bir kişi bir zâhîde emânet kodı, 35a: Hikâyet-i Hasan Başrî, 35b: Hikâyet-i Hasan Başrî rahmetullâhi'aleyhe 36a: Hikâyet-i Hasan Başrî rahmetullâhi'aleyhe, 36a: Hikâyet-i mu'cize, 36b: Hikâyet-i mu'cize, 37a: Hikâyet kélür Şeyh Necmeddin 'Ömer en-Nesefî 37a: Hikâyet-i Emîrül-Mü'minîn 'Alî Keremullâh, 37b: Hikâyet-i ibn Ebî Tâlib, 38a: Hikâyet-i Heft Aşhâbü'l-Kehf, 38b: Hikâyet Hazreti Peygamber zamânında bir müselmân, 39a: Hikâyetde éydür ki bir keşîş, 39b: Faşl-ı Resûlullâh şallallâhu'aleyhivesellem'ğa şeytân-ı mel'un kélip mukamele kılduğın beyân éder, 50a: Bâb, 50a: Hikâyet-i Hârünü'r-Reşid, 51a: Hikâyet olundu,

51b: Haberde kélmişdür ki bir 'avrat var édi şehrlü, 51b: Hikâyet Mâlik bin Denyâr eydür, 52b: 'Ayîşe raziyallahuanhâ kışşası, 53b: Faşl, Hâzretî Resül 'Ayîşe'yi aldığı, 53b: Hikâyet künlerde bir kün 'Ayîşe anamız, 54a: Enes bin Mâlik eydür ki raziyallahu'anh, 56a: Kitâb-ı Vaşiyet-i Fâtımâ raziyallahuanhâ, 59a: Tefsîr-i Neseffî'de eydür, 59b: Mes'ele, 60a: Ğusül, 61a: Rivâyet kıldılar ,bir kün bir 'avrat, 62a: Şi'ir, 62b: Şi'ir, 63a: Hikâyet-i 'İsâ 'aleyhisselâti ve 's-selâm, 63a: Hikâyet-i Hâsan Başrı, 65a: Haberde andağ kélür kim dört kitâb-nıñ sevâbı, 67b: Yene bir haberde andağ kélür kim, şâhâbeler éydi: Yâ Resülullâh yér altında mañlûklar bar mu? 73a: Rivâyetde andağ kélür kim Ebû Leheb, 76a: Yene haberde andağ aytıp tururlar kaçan kıyâmet küni bolsa, 77a: Mu'âz ibn Cebel, 82b: Hikâyet-i Süfyân Şevrî rahmetullâhi'aleyhe, 83a: Hikâyet-i 'ıyd küni (Hz. Hasan ve Hüseyin ile ilgili bayram kıssası), 83b: Şi'ir, 84a: Hikâyet-i Hâsan ibn 'Alî raiyallahu'anh, 85a: Mu'âz bin Cebel, , 85a: 'Abdurrahman ibn 'Avf, 85b: Hikâyet künlerde bir kün 'Osmân raziyallahuanh, 86a: Bâb-ı edebü'l-ekl, bu bâb yémek edebini sözler, 87a: Bâb fi-sünen-i nevm, bu bâb yuqlamak sünnetine kélgen bâbdur, 88a: Faşl fi ila- istiğfâr (bu faşl Allâh Ta'âla'dan yarlıkayu istemek beyânında kélgen faşldur), 88a: Faşl fi süneni'd-du'â (bu faşl du'ânıñ sünneti beyânında kélgen faşldur), 88b: Faşl fi's-siyam (bu faşl rûze beyânında kélgen faşldur), 89a: Faşl-ı Ramazân ruzesi, 89a: Faşl fi fazîlet-i 'âşüre (bu faşl 'âşüre küningü fazîletinde kélgen faşldur), 89b: Faşl fi fazîlet-i leyletü'l-berât (bu faşl ber'at kécesiniñ fazîletin beyân éder), 90b: Faşl fi's-şadaqat (bu faşl şadaqa bérnek beyânında kélgen faşldur), 90b: Künlerde bir kün 'İsâ 'aleyhisellâm, 91b: Yene bir hikâyetde kélmişdür Semerkand şehrinüñ Ebâ Naşr atlu, 92b: Hikâyetlerde kélmişdür Beni İsrâyl'de bir ér bar érđi ékin éker érđi, 93a: Hikâyetde kélmişdür Edhem oğlı İbrâhîm bir uluğ pad-şâh érđi, 94a: Faşl (bu faşl Peyğamber 'aleyhisellâm'ğa şalavât yibernek beyânında kélgen faşldur), 94b: Hikâyetlerde kélmişdür künlerde bir kün Dâvûd 'aleyhisellâm, 98a: Faşl fi el-imân (bu faşl imân hükmlerini beyân éder), 99a: Faşl fi farâyizü'l-vuzû ve sünnet ve müstâhab (bu faşl tahâretiniñ farzlarını sünnetlerini müsteħablarını beyân éder), 100a: Faşl fi mevaķizü'l-vuzû (bu faşl tahâretini bozđuçılar beyânında kélgen faşldur), 100b: Faşl fi'l-mesh (bu faşl éki çétükke mesh tartmak beyânında kélgen faşldur) 101a: Faşl fi'l-hayz (bu faşl hayz beyânında kélgen faşldur), 101a: Faşl fi beyân-ı aħkâmü'h-hayz, 101b: Faşl fi'l-Nifâs (bu faşl nifâs beyânında kélgen faşldur), 102a: Faşl fi tahîrû'n-necâset (bu faşl necâsetlerini pâk kılmak beyânında kélgen faşldur), 102a: Kitâbü's-şal'ât (bu kitâb namâz beyânında kélgen kitâbdur), 102b: Faşl fi evķâtü'm-mekrühât (bu faşl namâz okımağa mekrüh vaķtları bildürür), 103a: Faşl fi şurütü's-şal'ât (bu faşl namazınıñ şartlarını beyân éder), 104a: Faşl fi farâyizü's-şal'ât (bu faşl namazınıñ farzlarını beyânında kélgen faşldur), 104b: Faşl fi beyân-ı vacibâtü's-şal'ât ve sünnethâ ve müsteħabbâ (bu faşl namazınıñ vacibleri dağı sünnetleri dağı müsteħabları beyânında kélgen faşldur), 106b: Faşl fi beyân müfsidâtü's-şal'ât (bu faşl namazını bozđuçi nerseler), 107a: Faşl fi beyân mekrühâtü's-şalât (bu faşl namazınıñ mekrühları beyânında kélgen faşldur), 107b: Faşl fi beyân şal'âtü'l-vitr ve's-sünnet (bu faşl vitr namazınıñ dağı sünnet namazlarınıñ beyânında kélgen faşldur), 108b: Faşl fi beyân şal'âtü't-terâviħ (bu faşl terâviħ namazı), 109a: Faşl fi beyân secdâdü's-sehv (bu faşl secde-i sehv beyânında kélgen faşldur), 110a: Faşl fi beyân fazâyil-i ramazân, 113a: Leyletü'l-Ķadir, 116a: Fazâyil-i leyletü'l-ıyd (Bayram kécesiniñ fazâyilinden)

Bayram faslı, 116b: Hikâyet fi zikrû'l-mevt ve ihtiyârü'l-âhîret (ölümni yad étmeklik ve âhîretni ihtiyâr étmek beyânında faşldur hikâyetdür).

Eser'in muhtevasını kısa bir ifade ile izah etmek gerekirse, eser dinî-tasavvufî hikâyeler ile ilmihal bilgilerinden oluşmaktadır.

4. Eserin Dili

Metnin tamamının aktarımı ve dil özelliklerinin tamamı tarafımızca yayıma hazırlanmakta olan ilmî neşrinde yer alacağı için bu bölümde yalnızca eserde tespit edilen karışık tarihi lehçeli olma durumunu ortaya koyan ses ve şekil özellikleri üzerinde durulacaktır.


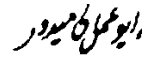
4.1. Ses Özellikleri

4.1.1. /-d-/ , /-d/ > /-d-/ , /-d/ ~ /-y-/ , /-y/

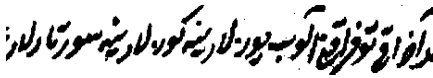
Eski Türkçe döneminde -d-, -d olarak kullanılan bu ses Harezmi Türkçesi döneminde -d-, -đ ve -y-, -y seslerine dönüşerek karışık olarak kullanılmaktadır (Yüksekkaya 2013: 164). Yine bu yazmada ve karışık tarihi lehçeli bir diğer eser olan Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'unda (Cin 2004: 78) bu Harezmi Türkçesi ses özelliği paralel olarak görülmektedir.

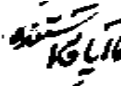
édgü > édğü ~ éyü

 hüküm kılmak édğüredür (118a/01),  éyü 'amel kılsa (5a/12)

 édğülik (65a/11),  éyü 'amelli midür (5a/13)

adağ > ağaq ~ ayak

 ağaqı tofrağrı ağlup yüzlerine közlerine sürterler (70a/02)

 ayak astında (107b/06)

idi > éđe ~ eye

بأعينه من مشرقها مغرب الدارين له عين تيب
ya'nî mén maşriqlar mağrıblar édesi mén
tép (67b/15-16)

سرکای قیب مع لینه ونیاوه غیره استرسز اولکلن قریندیشلارین سنکایتیم موئسه غیر
علاوتورسک آخر کول اولک کراک . آخیره منزلیکه باربان یتمک کراک ، بلورسز عاریه دور
تند بوجا ، عاریه یخته سقلاب ایاسنه بوماک کراک . قال علیه السلام ان عاکی او سحلی او سحما
şi'ir:

neçe yıllar tursañ ħıir bir gün ölmek kérek,
āhıret menzılıge barıban yétmek kérek,
bilür-siz 'āriyet-dür tende bu cān,
'āriyeti yahşı saqlap eyesine bérnek kérek (62a/10-12)

ķudug > ķudug ~ ķuduk ~ ķuyu

آلوه بار ديلار اول قودوقم .
ķudugınñ kırığına suw çıķtı (69a/10),
قندوق کراک قراننه سنوا چیتیم

alup bardılar ol ķudukğa (69a/09) eğer bulmadılar,
éski bir ķuyu taptılar (69a/06)

ķadgu > ķadgu ~ ķaygu

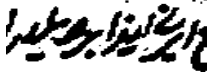
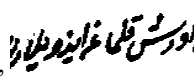
بار دورم کوب قایولارم .
ķadgusı ķatıg boldı (74a/08),
باز غوسه فاتح بولم
ķaygularım (118a/03) bardur ménim kóp

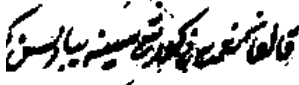
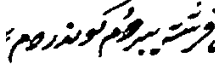
kéd- > kéd ~ káy

باشنه یاشماک کیدپ
başına yaşmak kédip (69b/06)

کوککلدی کرو ابره سیر ویردی کیوردی ابره سیم چوب با سانه کیدنسن و کور کلاکسن و جور کون کید کلا
kōnglegi gerü İbrāhime vérdi káyürdi, İbrāhım çobanınñ kepenegin ve kōnglegin
ve börkin káydi (2a/11)

ıd-, ıda bér- > ıđ-, ığa bér- ~ yiber-

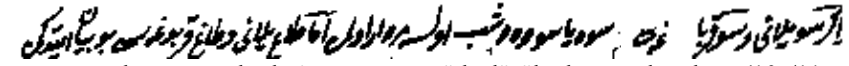
 érne ığa bérđiler (70a/06),  uruş kıılmağa
ığdılar (70b/04)

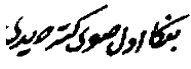
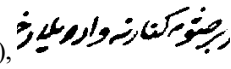
 kalğan ni`metni kôrşisine yibersin (88a/04),
 fereşte yiberdüm gönderdüm (5a/14)

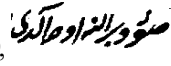
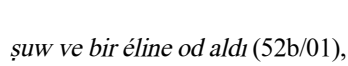
4.1.2. /-b-/, /-b/ > /-w-/, /-w/ ~ /-v-/, /-v/

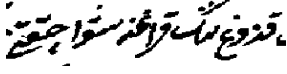
Divanu Lugati'r-Türk'te Kâşgarlı Mahmud tarafından Hakaniye Türkçesindeki Eski Türkçe söz içi ve söz sonu b'den dönüşen çift dudak w'sini (ف) Oğuzların v'ye (و) çevirdiklerini belirtmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 12). Bu eserde söz içi ve söz sonu /b/ seslerinin hem /w/ hem de /v/ sesine dönüştüğü görülmektedir. Harezmi Türkçesi döneminde b'den dönüşmüş w sesleri muhafaza edilmekle birlikte v'li kullanımlara da rastlanmaktadır (Yüksekkaya 2013: 164). Ali'nin Kissa-i Yusuf'unda da görülen (Cin 2004: 68) bu karışık kullanım bu yazmada w'li ve v'li hallerin tamamen karışık kullanılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

sub > suw, şuw ~ suv, şuv

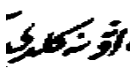
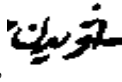

 eger suv yılanı ve suv kırbağası suva ya süde düşüb olsa murdâr olmaz (10a/11-12)

 baŋga ol şuvı kêtir dédi (36b/08),  bir şuw

 kenârına vardılar (30b/02),  şuw ve bir éline od aldı (52b/01),

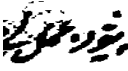
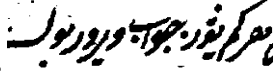
 kuđuǵıñıŋ kırağına suw çıqtı (69a/10)

éb > éw ~ év ~ öy

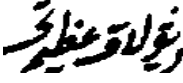
 éwine keldi (4a/10),  éwiden (11b/06), 

 évde fûlan yérde (11b/05),  kéndü öyüde boldı (39b/04)


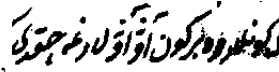
yabız > yawuz

 yawuz 'amelli (5a/14),  her kim yawuz
cevāb vérür bolsa (5a/16)

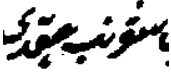
yablaq > yawlaq

 yawlaq 'azim (20b/06)

ab > av / abla- > awla-

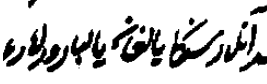
 balık awlardı (5b/07),  künlerde bir kün
aw awlarğa çıqdı (93a/02)

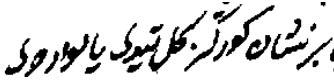
seb- > sew-

 sewinip çıqdı (14a/16)

yalbar- ~ yalvar-

Sadece *yalbar-* fiilinin kelime ortasında /b/ ve /v/ sesiyle karışık kullanılmıştır.

 anlar saṅa yalḡan yalbarurlar (71b/16)

 bir nişān körgüzgil tēdi yalvardı (73a/13)

4.1.3. /b-/ > /v-/ değişimi bağlamında kelime başında /b/ ve /v/ seslerinin karışık kullanılması

Bu ses değişimi Eski Türkçe döneminden sonra çok görülen bir ses değişimidir. Doğu Türkçesi söz başında b'li kullanımı muhafaza ederken Batı Türkçesi v'ye dönüştürmüştür. Bu yazmada ise tamamen karışık olarak kullanılmaktadır.

bér- ~ vér ~ wér

دۈكەلى قوئلارنى دانیشمندغا بەردیلەر (2a/07),
 dükeli qoyları dānişmendğa bérdiler (2a/07),

‘āriyeti kişi saqlap iyesine bérmek kérek (62a/10),
 ‘āriyeti kişi saqlap iyesine bérmek kérek (62a/10),

سەن كەيدۈك تونلارنى بانغا بەردیل دەدى (2a/08),
 sən kəydük tonları baŋğa vérgil dédi (2a/08),

ھېشەر ياپى-véring (32a/13) اۈچ نەن شاداكا
 hişār yapı-wéring (32a/13) üç nān şadaqa

wérđi (91a/03), سەزە كەرەك مەزە سەزە
 size kerekmez ése baŋğa véring dédi (2a/07)

bar- ~ var-

‘āhret menzīlige barban yétmek kérek (62a/11)
 ‘āhret menzīlige barban yétmek kérek (62a/11)

‘ākrun varıp anıŋ kulağına nesne déyürdi (37a/12)
 ‘ākrun varıp anıŋ kulağına nesne déyürdi (37a/12)

baralıq hacc kılalıq taqı qaytalıq tédi (70b/9-10),
 بارالیک حجاج کمالیک تاقی قایتالیک تیدی (70b/9-10),
 طاراین varayın (2a/12)

bar ~ var

Qurān içinde ékki āyet bar turur (16a/03)
 قرآن içinde ékki āyet bar turur (16a/03)

ol ma’siyetden rücu kılmışınız var mı dédi (16b/14)
 اول معصیت دەر جوع قیلتمسک جاری میدی (16b/14)

4.1.4. /b-/ > /m-/ değişimi bağlamında kelime başında /b/ ve /m/ seslerinin karışık kullanılması

Kelime başında görülen ve nazal benzeşme olarak isimlendirilen bu ses değişimi neticesinde Harezmi Türkçesi metinlerinde çoğunlukla m’li biçimler kullanılmıştır

(Yüksekkaya 2013: 185). İncelediğimiz bu yazmada ise tamamen karışık bir halde iki biçim de kullanılmıştır.

bén ~ mén

ابراهيم ايدي بن غريبم كمنس بويا درداغده وورداغده وورداغده وورداغده
İbrāhīm éytti bén ğaribem ki
kimesnem yokdur varmağa dédi bēni qoyğıl bunda (2b/05)

بۇلارنى مەن كەرك ئودا ياكام كەرك ياقمايم
bunları mén kerek odda yaqam kerek yakmayam
dédi (2a/16)

دەن دۇتدۇلار اوغرى دەيۇ باغلادۇلار
méni dutdılar oğrı déyü bağladılar (3a/08)

biṅg ~ miṅg

تۆتۈب بەنگ كۈمۈش
qırk biṅg kümüş (4a/03),
قىيامەت تەسە كۆرۈنۈپ نىيانا كەلگەن
niṅg bir küni dünyā-ning éllig miṅg (64a/16) kıyāmet-

bin- ~ min-

آتا بىنۈپ
ata binüp (15b/14),
ئاٹۇمىندىر شەرقا اوب كەلدى
atğa mindirip şehrgə alup
kéli (93a/09)

boyun ~ moyun

بوينىداغى اپىن
boynındağı ipin (4a/12),
اونگە سولا موينون ايلاندۇر تۈرسە نىمازى بو زۇلۇم بولۇر
oṅga sola moyun ilendirip
qarasa namazı bozuq bolur (107b/02)

bunça ~ munça, bunı ~ muni

اتى بوغچ باطان وورداغى غلایچ باطل
eti bunça batman-dur yağı fulança batman-dur

(23/a14)

اتی موخ باطمان یاغی قاچ باطمان طیر ایدی

eti muṇça batman yağı kaç batman dēr édi

(23a/13)

مؤمن بوی اشد اچا - الرووردی

Müezzin bunı eşideçek alu yöridi (2b/14),

همونی کایا

muni yégey (19a/06)

pamuḡ > mamuḡ

بیر یارماغیز ماموڭ اوردوردی اول اون سکر قوللر اکر لردی

bir yarmağın mamuḡ alurlardı,

ol on sékkiz kızlar égirirlerdi (5b/09)

4.1.5. /-ğ-/ , /-ğ/ > /-w-/ , /-w/ değişimi bağlamında kelime ortası ve sonundaki /ğ/ seslerinin korunduğu ve /w/ sesine dönüştüğü durumların olması

Harezm Türkçesinden de önce görülmeye başlanan /-ğ-/ , /-ğ/ , /g/ > /-w-/ , /-w/ ses değişimi neticesinde Harezm Türkçesi döneminde de ğ ve w'li olarak ikili kullanımlar bulunmaktadır (Yüksekkaya 2013:185-186). Bu yazmada da bu iki sesin karışık olarak kullanıldığı görülmektedir.

yağ ~ yaw

بیر یارماغیز یاغوروردی

bir yarmağın yağa véridi (5b/10),

بازم لردی یا کیز یاغوروردی

barmağların yalasin yawlıḡğa sürtmesin

(86b/01-02)

اماگور شنه سوز ورم تور ورم

ammā

körşisinden suvni ve hem tuzni ve hem dabaḡ şawtnı ve hem aş yawlıḡnı men^c kılmasin (88a/10-11)

buḡaḡ > buḡaw

اول ییلاننگ آغزی بوغاولانغان

ol yılanıñ ağızı buḡawlanğan (91a/06),

آیا غنر بوغا قاتا دوروی

ayağına buğaw urdı (4b/01)

soğuk > sawuk

بم قارون شوخقا

ğardan şowuq (4b/16)

bodağ > boyaw

دراکریو یا توچی بورن بو یامین صونش

eger boyawçı bözni boyamışdan şoñg

(13b/15), ام برکسه بو یا توچی غنر بورن دوروی

bir kimse boyawçığa böz vérdi (13b/05)

yuğ- > yuw-

بزاوکسه ییغوجی

ölüg yuwuçu (36a/03),

buzagu

بوزداغی اولدی اولدی اولدی اولدی

buzaguyı urmağdan kıtarur (59a/16),

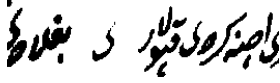
biregü

نهرسن بکدیتم دکلی خیر قیلدی

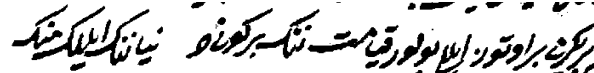
ne dér-sén biregüye kim dükeli hayr kıtur (25b/14)

4.1.6. /-G/, /-G-/ ~ Ø

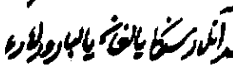

Eski Türkçede birden fazla heceli kelimelerin sonundaki /ğ/ ve /g/ sesleri ile kelime ortasında hece başında bulunan /ğ/ ve /g/ sesleri (Gabain, 1988: 52) Oğuz Türkçesinde

dédi (2b/05),  içine kirdi қапулары бағлады (32a/15-16)


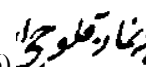
éllig ~ élli

 bir yigirmi bir otuz élli bolur, kıyāmetniñ bir küni dünyāniñ éllig miñg (64a/16)

yalğan ~ yalan

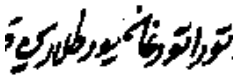
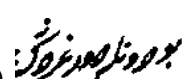
 anlar sañga yalğan yalbarurlar (71b/16),
 eger sözüm yalan söz ise (14b/06)

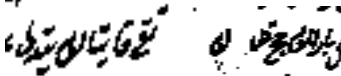
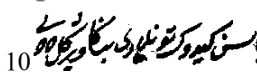
-GUÇI/-GIÇI ~ UÇI/-IÇI


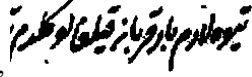
 namāz oқиғуçı-niñg (107b/06),  namāz қılıçı (18b/09)

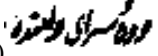
4.1.7. /t-/ ~ /d-/

Söz başında *t* > *d*- ötümlüleşmesi, Oğuzca için karakteristik bir ses değişimidir (Gülsevin, 2016: 276). Bu eserde söz başındaki /t/ seslerinin hem korunmasını hem de ötümlüleşerek /d/ olarak kullanılması görülmektedir.

 tura turğan yurtların (7a/02),  bu dünle durğurdunğ (5b/15)

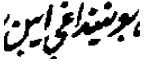

 baralıq hacc kılalıq taqı qayıtaralıq tédi (70b/9-10)  sén kéydük tonları bañga vérgil dédi

(2a/08),  ménim başımı **dağ**ı (3b/05), 

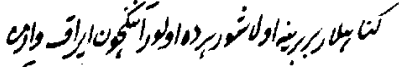
tévelerim bar, qurbân kılğalu kældim (69a/16)  **déveyi** sarây damında (1b/08)

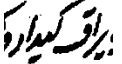
4.1.8. Kelime başında /y/ türemesi bağlamında kelimelerin hem /y/'li hem de /y/'siz olarak karışık kullanılması

ip ~ yip

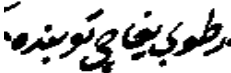
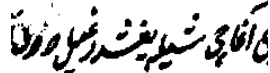
 boynundağı **ipin** (4a/12),  boynına **yip** kécürdi (22a/12-13)

ırağ ~ yırağ

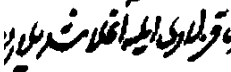
 günâhlar birbirine ulaşur perde olur anıñ- çün **ırağa** varmaz (5b/04)


 **yırağa** kider (5b/02)

ığaç > ağaç ~ yığaç

 **tübî yığaçı** tübinde (31a/05),  **ağaçı** şeyle yığışdurğıl dédi (8a/03)

ığla- > ağla- ~ yığla-

 kızları ile **ağlaşdılar** (6a/11),

 anası feryād éyledi koñğsıları **yığladılar** (33a/03-04)

4.1.9. /ş-/ ~ /ç-/

قوشا غیر نشدی

kuşağımı **ş**esdi (4a/10),

اولک ناک ایغنی قولیز حشدی اظومندرب شهرکا آوب کلرد

ol kişiniḡ ayağımı ḡolını **ç**esdi

aḡa mindirip şehрге alup keldi (93a/09)

4.1.10. /-p-/ > /-f-/ değişimi bağlamında toprak/tofraḡ kelimesi her iki haliyle de karışık olarak kullanılmaktadır.

باشنه تور اراق سولاردا

başına **toprak** saçarlar (20a/02),

یونو فرای یا اولان یا باشنه

tofraḡ ya ölen yapıssa (107b/05)

4.1.11. bol- ~ ol-

Eski Türkçe döneminde *bol-* olarak kullanılan eylem Doḡu Türkçesinde *bol-* olarak muhafaza edilirken Oḡuz edebî dilinde *ol-* olarak kullanılmaktadır. Karışık Tarihi lehçeli eserlerin en belirgin özelliklerinden biri de bu iki biçimin karışık kullanılmasıdır (Erdem 2010: 392). İncelediğimiz bu yazmada da tamamen karışık kullanılmaktadır.

یا آندان سنکوتام آبوددی

andan **şonḡra** tamām **boldı**

(3b/04), اولسون شاختانوم

بو قونیلدی بو کونندان صونک سیک

bu künden **şonḡ**

séniḡ **olsun**, saḡa baḡışladım (2a/03-04),

اگر کام غویز بولسا

eger ḡalın

vérür **bolsaḡ** (6b/14),

تورت یاری اولیر انلا رشتا آطلاری

tört yâri **olısar**, anlarınḡ

atları ... (9a/04)

4.2. Şekil Özellikleri

4.2.1. Ayrılma eki hem {+dIn} hem de {+dAn} olarak karışık kullanılmıştır. Bu metinde ayrılma durum eki olarak Doḡu Türkçesinde kullanılan {+dIn} ve Oḡuz-Kıpçak Türkçelerinde kullanılan {+dAn} tamamen karışık kullanılmıştır.

بیر کونک سنکوتام

bir kaç künden **şonḡra** (2b/01),

یا ستونمازندن صونک

yastu **namazındın** **şonḡ** (2b/04)

جانلارندان ماللارندان (70a/04), *cānlarından mällarından*

بوگوننن صوغ سن بنين آردا داوا *bu kündin şoᅅg sén bénden azād ol* (3a/15),

سئویدن حصة وداور *éwiden çıқа diledi* (11b/06)

4.2.2. Gelecek zaman çekimini sağlamak için {-GAY}, {-AsI}, {-IsAr} ve {-AcAK} ekleri karşıt olarak kullanılmıştır.

Eserde Doᅅu Türkçesinin gelecek zaman eki olan {-GAY} ile Oᅅuz Türkçesinin gelecek zaman ekleri olan {-AsI}, {-IsAr} ve {-AcAK} ekleri karşıt olarak kullanılmıştır.

منم او صون بزاق و سیه بزاق مسه او زقا اما بور دینه کوردینه او زقا *ménim üçün bezen dése*
bezenmese *urgay ammā yüzine gözine urmaᅅay* (59b/03)

دولمه کوردن او زور او بجاخ ذکر ميه سله و او بجاخ ايد طر آردا سته *ᅅamuya*
girmeyesiler, küfürden ötrü uçmaᅅa girmeyesilerdür (8a/04)

حاضر بولسه و رکای سن *ᅅazır bolsaᅅ vérgey sén* (16a/09),

سئو ارف اول او ارف کرسه و رتقا *adı a'rafdur ol a'rafa giriserdür* (8a/05)

اول او ارفه ابد الابد قالسه و رتقا *ol a'rafda ebedü'l-ebed ᅅalışardur* (8a/06),

او بجا حؤر *uçmaᅅ ᅅūrlarından ᅅūr vérecekdür* (8a/06)

4.2.3. Yönelme durum eki için hem {+GA} hem de {+A} ekleri karşıt olarak kullanılmıştır.

Eserde Doᅅu Türkçesinin muhafaza ettiᅅi yönelme durum eki olan {+GA} ile Oᅅuz Türkçesinin gelecek zaman ekleri olan {+A}, ekleri karşıt olarak kullanılmıştır.

اينلار کاهم خاتونلارغا *érenlerge hem ᅅatunlarᅅa* (108b/14),

بیر شهرو ایشدی
bir şehre érişdi (2b/01)

دوکلی قویلاری دانیشمندغا بئردیلر
dükeli kıoyları dānişmendğa bérdirler (2a/07),

ابراهیم چوپاننه سوردی
İbrāhīm çopana şordı (2a/01),
اول یاچمی غم برآوردی ol
balçığğa bıraқdı (2b/09)

روخی اونگمه سولغه قراسی مکروه
dahı oñğğa solğa kıaramaқ mekrūh (107b/01)

اونگمه سول موینون ایلاندر ب قراسه نمازی بوز کالورج
oñğa sola moynun ilendirip
kıarasa namazı bozuқ bolur (107b/02-03)

4.2.4. {+II} birliktelik eki

Eski Türkçe döneminden itibaren metinlerde tespit edilen {+II} birliktelik eki, peş peşe sıralanmış iki isim gövdesinin ikisine de eklenerek birliktelik anlamı sağlamaktadır. Eski Türkçeden sonra *Kıyas-ı Rabgûzî*'de de Eski Türkçedeki haliyle tespit edilen {+II} birliktelik eki (Ata 2002: 68) *Karışık Tarihî Lehçeli Vatikan Yazması* olarak isimlendirdiğimiz yazmada ise sadece ilk isme gelerek birliktelik anlamını sağlamıştır.

اول ییل مکه کا جمعه آنلار زنگ ایولری مکرلر سنلار سنلار ایدی
ol yıl Mekke'ge çıktı, anlarnıñ
évleri Mekkele Medîne arasında érdi (72v/12)

4.2.5. Sıfat fiil eki hem {-GAN} hem de {-AN} olarak kullanılmıştır

Eserde Doğu Türkçesinin muhafaza ettiği yönelme durum eki olan {-GAN} ile Oğuz Türkçesinin gelecek zaman ekleri olan {-AN}, ekleri karışık olarak kullanılmıştır.

ایتنان کول اولغان کیشی
fulan kıul olğan kışı (3a/13)

ب برابر آلدیلر تیکان کمر ایشکا صوایدن حاجت ب اول صوی صوی آلتونن برابر آلدیلر
beraber
aldılar, yétmegen kimersege şuv ilen çayқap ol şuvı dahı altuna beraber aldılar
(9a/15)

خارا منی اشداگان تیسا بولور
 ḥarāmni işlegen tég bolur (107a/14)

سلا م کلا نل ، طاغله سلا ر
 selāma kélenler tağıldılar (1b/03)

کچن کت کچور و کچور
 keçen kişini kördiñ mi (12a/07)

بی کچو توغان کزکی ایز توغن اوغله ور روی
 kéçe toğan kıızı érte toğan oğlına véirirdi
 (30a/03)

4.2.6. -AcaK eki sıfat-fiil eki olarak kullanılmıştır

شهره کدم کسنه یوک و اراجی کیمه یوق
 kimesnem yoq, varacaq yérım yoq (3a/06-07)

4.2.7. Zarf-fiil eki olarak {-GAIU} eki de kullanılmıştır

{-GAIU} biçimi sadece *Kıyas-ı Rabguzi*'de (Ata 2002: 90) ve incelediğimiz bu yazmada tespit edilmiştir.

تیهولدم بار قوربان قیلعا لو کدم
 tévelerim bar, qurbān kılgalu kéldim (69a/16)

4.2.8. Yükleme durum eki {+nI}, {+In}, {+n} ve {+I} olarak karışık kullanılmıştır

بیم نسیم یوق غزیریم یی نیم ساجین جانوند اوچو او ویرگی روی
 bém nesim yoq-đur, ğarīb-
 mén, bémim saçımnı cānuñg üçün alu-vérgil dédi (3b/07)

ابراهم ساچین آلباشلاردا
 İbrāhīm'ning saçın ala başladı (3b/13),

بیر تندی تاعا یا اعا سن اکن کیم
 Téngri Ta'ālā yarlıgasm ol kişini kim

یا تمه باش روی
 (3b/16), mémim başımı dağı

ابراهيم اوزى بوينىداغى ايسن سادىنىڭ نىمە دورى
(3b/05) İbrāhīm özi boynındağı **ipin**
sā'ik-niṅ éline vérdi (4a/12)

4.2.9. Geniş zamanın olumsuzu hem {-mAz} hem de {-mAs} ekleriyle karışık olarak kullanılmıştır:

ابراهيم ايدور ياوداش بو قونلارنى سىڭا باغىشلاپ چوپان بايرىك كرنە دورا
İbrāhīm éydür yā
kardaş bu koyunları saṅga bağışladım, çopan eydi **kérekmez-dür** (2a/06),
اندانجا بولس
_andağ **bolmas** (107a/14)

4.2.10. İlgî eki {+İng}, {+Uṅ} ve {+nİng}, { +nUṅ} biçimlerinde kullanılmaktadır

قىزىغ ئات قىزغىنىڭ سۇ چىقتى
qūduḡniṅ qırağına suw çıqtı (69a/10),
مىڭ قونلارنىڭ خىرى ئور
eger **tonlariṅ** ḡayrı var ése
(2a/15),
على نۇنىڭ مۇبارك قولى
'Alī' nūṅ mübârek qolunı (71a/13)
راول اناچ ئاغچىنىڭ
ol **agaçniṅ**
رەشەككىڭ ايسىنىڭ
eşekiṅ eyesine (7b/11),
üstinde (7a/15)

4.2.11. İsimden sıfat yapan {+HUG}, {+HIG} eki ve bu ekin son sesinin düşmesiyle ortaya çıkan {+IU}, {+II} eki birlikte kullanılmıştır

مېنىم مەككەلىگەر بىرلە اورۇشۇم يوق
ménim **Mekkeligler** birle uruşım yoğ (69a/15),
يۇسۇف ابى سۇفيان اتلىغى ايدى
Yūsuf ebī Sufyān **atlığ** éri (68b/08),

Medîneliğlarni Mekkege (68b/07),
 İsmâ'îl atlı bir kişise, Kāşvâ atlığ bir tevesi (68b/16),
 تصوی آتلیغیر تو ایسه

İsma'îl atlı bir kişi (15a/10), yéti türlüğ kişidin
 یته توراوکن گنسه دین

türlü 'azâblar birle (119a/08)
 در تور لو عذاب لار بر لاه
 (62a/03)

dürlü dürlü halılar dömişler ve
 ber'atler qomışlar (2b/02)
 در زور لو خالی در و دوش لار و بر اوت لار قوش لار

uçmağlı-dur (17a/02), uşbu kıymetlü
 یا و صماح لی صدا
 tonları (2a/08)
 او و ش ب ل ا ی ت و ن ل ا ر د ی

hatunı éytti: "Ay tamuğlu!", éytti:
 "Eger bën tamuğlıq olsam..." (16b/03-04)
 خاتونی ایتری او توموچ لو ایتری اکن توموچ لقا اولسه

4.2.12. Zamir n'sinin kullanımı düzensizdir

éwidin (11b/06), yastu namazındın şonğ
 ختومیدین
 یاستو نمازیندین صورت

cānlarından mällarından (70a/04),
 (2b/04), جان لار نوزانسه طالع و نوزانسه

këndü öyüde boldı (39b/04)
 کند و او یو و ده بو کند

ménim maqāmım ebū Yūsuf
 maqāmıdan üstün, yérdin kök miqdārınça (15a/13)
 من مقام ام ابو یوسف مقامیدن اوستو یو یو کون مقدارینچه

4.2.13. Geniş zaman çekimi {-r}, {-Ar} ve {(y)Ur} ekleri ile sağlanmaktadır

هر باش یولماغا بوچۇق اڭچه *alur-mén*
(3b/06), *yalğan söler* (3a/09), *lebbeyk Allāhümme lebbeyk lā-şerike leke lebbeyk tiyürler* (70a/07),
انلار تەنگرىنى بىرلەيۈرلار *anlar Têngri-ni birleyürler* (67b/11),
باشىغا توپراق ساچارلار *başına topraq saçarlar* (20a/02)

4.2.14. {-mİş} eki hem öğrenilen geçmiş zaman çekiminde hem de sıfat-fiil eki olarak kullanılmıştır

مەسجىد ياساشلار *mesçid yapmışlar*, *dürlü*
dürlü halılar dömişler ve *ber'atler komışlar* (2b/02),
رەييا توچى بوزنى بويامىش *boyawçı bözni boyamışdan song* (13b/15)
رەييا توچى بوزنى بويامىش *baŋa böz vemişing yoq* (13b/07)

4.2.15. {-dİk}, {-dUk} sıfat-fiil ekinin {-dİgI}, {-dUğU} işlevinde iyelik eki olmadığı örnekler mevcuttur

سەن كەيدۇك تونلارنى باڭغا *sén kéydük tonları baŋa vérgil dédi* (2a/08)

4.2.16. {-mİş} sıfat fiil ekinin {-dİk}, {-dUk} sıfat fiil eki ile aynı işlevlerde kullanıldığı örnekler mevcuttur

رەييا توچى بوزنى بويامىش *boyawçı bözni boyamışdan song* (13b/15)

رنگا بوز ویریشمک یوق
baṅga böz **vérmişinġ** yoq (13b/07),

ابراهیم ادھم وکلاری الوش بنم
İbrāhīm Edhem **dédikleri** uş benim (2a/03)

4.2.17. ér-, é- ek-fiilleri birlikte kullanılmıştır

بهر بله کم کفر کلمه ون ایرودا
hér belā kim küfr kelimedən **érür** (5a/10),

عبراییل ایدر کیز بیلما وری
cebrāyil **édigin** bilmedi (5b/13)

4.2.18. Zarf-fiil eki olarak {-Ip}, {-Up}, {-IbAn}, {-AçAK}, {-IçAK}, {-GUnçA}, {-GInçA}, {-InçA} ekleri birlikte kullanılmıştır

Eserde Harezmi Türkçesinde görülen zarf fiil eki {-GInçA} Doğu Türkçesinde görülen zarf-fiil eki {-GUnçA}, Oğuz Türkçesi zarf fiil ekleri olan {-UbAn}, {-AçAK}¹, {-IçAK}, {-InçA} ekleri karışık kullanılmaktadır.

آخیره منزیلیکه باریبان یتمک کerek
āḫire menzīlige **barıban** yétmek kérek (62a/11),

شوی ایله چایقاپ اول صوی مرغی
şuv ilen **çayqap** ol şuvı dağı (9a/15)

ابراهیم بوی اشد چاک تختندک اشد ایزدی
İbrāhīm bunı **işideçek** tahtundan aşığa indi
(1b/10)

اوغلا بو حال بو حکایه کوره چن خیران اولدی
oğlı bu ḫāli, bu ḫikāyeti **köreçek**
ḫayrān oldı (4b/10)

توغدی توغیچاڭ ḫalifeninġ
toğdı, **toğıçaq** ḫalifeninġ (21a/13)

¹ -AçAK zarf-fiil eki: Oğuz Türkçesi zarf -fiil eki olan -IçAK ekinden gerileyici benzeşme ile -AçAK hâlini aldığı düşünülen ek bu haliyle Sib icâbî'nin *Gülistan Tercümesi*'nde bir yerde tespit edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Ergene 2012: 152-153).

یوقوغبارغیچا yukuğa *barğınça* (87b/01), تانگ اتغونچا taṅg *atğunça*
(87b/02) او یانچیزیراکم دون ایله *uyanınça zīrā kim dün ile* (5b/02)

4.2.19. Şahıs çekimleri hem ek ile hem de zamir kökü ile sağlanmıştır.

İsimlerden sonra bildirme işlevi: Birinci teklik kişi zamiri ile bildirme çekimi {+bén}, {+ven}, {+mén} kullanımları ile yapılmıştır. Bu kullanımlar Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'u* ile de paralellik göstermektedir² (Cin 2004: 97).

بئ شوال ای وککور کلوب بئ شوال *bén şol aydan körklü-bén dédi* (21a/13-14)

چوپان ایله ابراهیم سن موس ایله یانچون وود *çopan eydi: "gerçek İbrâhîm Edhem sên müsên?"*, eytdi: "*bênven*" dédi". (2a/04)

بئیم نسنم یوق دوز غریبمی *bénim nesnem yoq-dur, garib-mén* (3b/07)

Birinci teklik kişi şahıs eki ile de bildirme çekimi yapılmıştır:

ابراهیم ایله ابراهیم وکلاری لوشس بئیم *İbrâhîm Edhem dédikleri uş bénom* (2a/03)

اسنغی حقی قهویسارن وود ابراهیم ایله بن غریبم که کسنم یوق وود اراغ وود *"sên-dağı çık, kapu yaparın" dédi, İbrâhîm éytti bén garîbem ki kimesnem yoq-dur varmağa dédi* (2b/05)

4.2.20. Fiillerde de hem zamir kökleri hem de şahıs ekleri ile çekim sağlanmıştır.

یول آزارمن کارونم کچه یوروزمن *yol azar-mén kervân kéçe yörür-mén* (3b/10-11)

² Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'unda da oğlı-ben, arıgven, aru-men* örneklerinde olduğu gibi birinci teklik kişi bildirme işlevi ben, ven, men zamir kökleriyle sağlanmaktadır.

سندنی چی قهویباران وودی ابراهیم تیدر بن غریبم کی کیمس نهم یوچ وودا اغمه وودا
 “sén-dahı çıq, qapu yaparın” dédi, İbrâhîm éytti bën gâribem ki kimesnem yoq-dur varmağa dédi (2b/05)

هر باشس یولغا بوچه آچی آقورین her baş yolmağa buçuq aqçe alur-mén (3b/06)

بیزا کیمز قوتن حاضر بولس وورکالی سن ویدی یلار
 biz ékkimiz ne vaqtin hâzır bolsaq vérgey-sén dédiler (16a/09)

مکه کا یازمن من ییلمیز قره بله قوت قوتسسی ورت تیر کلدن
 Mekke'ge yibermez-miz, oğımız kızımız birlen toquş qılğay-miz tédiler (70b/11-12)

نه قیلاوز وودو خوش ییلاوا ne qılavuz déyü danışdılar (11a/02)

4.2.21. İsim-fiil eki olarak {-mAK}, {-U(v)} ve {-ArGA} ekleri karışık kullanılmıştır.

İsim-fiil eki olarak {-mAK} ekinin yanında Kazan Tatar Türkçesinin {-U(v)}, {-rGA} eklerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir.

ااشاماڭ ve içmek-ni (120a/11-12)

کۆرشی هۆرمهت ایتوراندور بالالارینده نوسمه لقا طلمه
 körşini hürmet étüdüdür balalarına yumşaklık kılmak (88a/08)

بیک کونلر ده بیک کون او اولارغهم جوقی
 Künlerde bir kün aw awlarğa çıqdı (93a/02)

4.3. Söz Varlığı

Metinde aynı kavram için Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi sahalarında kullanılan farklı Türkçe sözcüklerin karışık olarak kullanıldığı görülmektedir.

bol- ~ ol-

يا آنڭن سىڭرا تام بولدى
andan şoŋgra tamâm boldı (3b/04)

بو قوشلار بولمىز ان سورا سىڭرا
bu künden şoŋ séning
olsun, saŋga bağışladım (2a/03-04)

kédin / soŋg / soŋgra:

خىمرو كېدى
kédin (72b/16),
يا آنڭن سىڭرا تام بولدى
andan şoŋgra tamâm boldı
(3b/04)

بوي باغچى بولمىز بويامىش
boyawçı bözni boyamışdan soŋg (13b/15)

köp / iŋgen / çok / üküş / telim:

بى اىڭان سىڭرى مۇتتەقىن كىشى ايدى
iŋgen muttaqī ve mütedeyyin kişi édi (18a/02),

چوققىشە شەرلەر كىزدى
çok şehirler kézdi (3b/15),
با تىڭرى كىشى لارى اولمىش
telim

كىشيلەرى ئۆلتۈردى (69a/11),
يۈكۈشە علامەتلەر اولمىش
üküş 'alâmetler olur érmış

(62a/02),
ايويۇن باشقا اونلارنى كۆپ كۆپ نىمە لاردا خۇلاسىدا
évine aşka ündedi köp köp
ni'metler hâzırladı (85b/02)

ķamuğ ~ ķamu / dükel / barça / tégme

زىكافىر مۇسلمان اولمىش كىتاه لاردا
kāfir müselmân olsa ķamuğ günâhları (28b/01),

كى قىمراھلار ولاتىنى يىغدى
ķamu ehl-i vilâyetni yıgđı (32a/13),

دوکلی قوی لاری واز شمد فیر بریدلر آ
dükeli koyları dānişmendğa vérdiler

بارچہ خلیایک لارغہ
(2a/07), barça ḫalāyıklarğa (76a/16),

خلیایک لار بار تروونکر انلار شکرینجی بر لایولار
ḫalāyıklar bar turur, tégme anlar Téḡri'ni
birleyürler (67b/11)

yap- / yasa-

یا نوح چو کتار یس فیل دور
yā Nūh kemi yapğıl dédi (8a/16),
yā Nūh çömleklek yasağıl dédi (10b/02)

andağ / anday

یا آنداğ بولمس
andağ bolmas (107a/14),
Allāh anday Allāh'dur (87b/07)

یا اول الله آندای الله دور آ
ol

uş-andağ / şunday / şeyle

باوچما نین لای آ
uş-andağ (120a/14),
bahālī tonları satsaḡ (2a/14)

شونلایک بک تونلاری
şunday

یا آغاچی شیله یغیشد زایل دور آ
ağacı şeyle yığışdurğıl dédi (8a/03)

ḫoḡşı / körşi

آناسی فیر یاد ایلا دی قونلار یغیلدی
anası feryād éyledi ḫoḡşıları
yığladılar (33a/04-05)

قالغان نىمەتنى كۆرسىنە يىبەرسىن

kalğan ni'metni kōrşisine yibersin (88a/04)

tap- / bul-

دۇكان بولماي

bunda taptı diyin (4a/12)

açık dükân bulmadı (2b/16),

بۇ كۆنۈن تاپماي

këndü / öz / këndöz

كى كەندۈ بوينىغا

këndü boynına (4a/10)

قىممەت لوتونلارنى آلدى، اوزىنىڭ بۆركىنى چىكىرىپ تونلارنى

kıymetli tonların

aldı, öziniñ bōrkin, çirkin tonların İbrāhīm'e vėrdi (2a/09),

këndözün (61a/12)

كەندۈزىنى

kibi / dék / -çeleyin

اۋون كىبە ايلامى بىراقلاي

un kibi éyledi bıraқdı (4b/09),

ھارامنى ئىشلاگان تىگ بولور

hārām-nı işlegen tég bolur (107a/14),

بىندى سىزچەلەيىن اولادىن موۋا

bén-dağı sizçeyin olayın mu (18a/06)

qoy / qoyun

قۇي قۇر تىران

saŋga bağışladım (2a/06)

qoy kırtan (24a/10),

بۇ كۆنۈنلەردە سىزنىڭ قۇيلىرىڭىز

bu qoyunları

ünde- /çağır- / oқы-

چاغیردی اون زارادی

çağırdı, ündetdi (26a/11),

ایورینا نشو اون زارادی کوب کوب نومه لارضا خورلاوه

évine aşka ündedi köp köp ni'metler

یا ننه او قردی

hâzırladı (85b/02),

yanına okıdı (26a/09)

tapa / şarı

دعته تبا وارده

Mekke tapa vardı (68b/11),

بهنکو مورط صاری قهائیم لایزم هر

méngü

yurt şarı kaytmaq lâzım (120a/07)

birlen / birle / ilen / ile

باشدی بالیج غموشه کب بلان اول او کومه کلدی

şimdi balçık-ğa düşmek birlen ol öğüme

kéldi (2b/13),

منم مده کک لر برل او رشم بو جا

ménim Mekkeligler birle uruşım yok

(69a/15),

صوایله چایقاپ

şuv ilen çayqap (9a/15),

قارواش ایله یاتدم ایله

qaravaş

ile yatdım édi (2b/13)

aşa- / yé-

باشماق

aşamak ve içmek-ni (120a/11-12)

بو باب یکاوه نی سوولار نومه

bu bâb yémek edebni sözler,

ni'met yémesden burun (86a/04)

ata / baba

يا بابا بوننه حال دور دورک بابا بوننه ائدی
oğlu
atası-nıñ müşgil hâline karşı keldi éydi: “yâ baba bu ne hâldür?” dedi.
Babası éytdi: (23b/02-03)

émes / dégil

نه مکرهه مکرهه دورا
farz dek émes-dür (107b/10),
mekrüh dégil-dür (107b/07)

biti- ~ yaz- / bitig ~ yazu

بیتیک بیتیک تیدی
yazu
bitig bitinğ tedi (71a/11),
yazunğ tedi (71a/12)

kırt / böri

قوی قور تان نه چو ایرا
kıoy kırttan neçe kaçar ése (24a/10),
بر بوری کدی
bir böri keldi (91b/12),

ıda bér- ~ yiber- / könder- ~ köndür-

قالغانغی نه کورشیسینه یابرسن
émi ıda bérdiler (70a/06),
فیرشیر بیر جوم کوندروم
kıalğan ni’metni kórşisine yibersin (88a/04), fereşte
یابردوم گوندردوم
yiberdüm gönderdüm (5a/14),
zâhid köndürdüler,
kitdi (6a/11)

körgüz- / köster-

بیر نیشان کورگوز کل تیورک یالواردی ، bir nişan körgüzgil tédi yalvardı (73a/13)

بیشول باغ نیشان اورط سنه غی قیای کورسیر قیای آتوسو ، şol bāg-niṅ ortasındağı qayayı köster,
qayayı uvatsın (4b/03)

qol- ~ iste- ~ tile-/dile-

نیاز قولما دی ، niyāz qolmadı (62b/11), نیاز استه سیر قیغیل ، ne isterseng
kılığıl (14b/08)

توریدین حوتور ولاردی ، éwiden çıqa diledi (11b/06)

5. Sonuç

Vatikan Apostolik Kütüphanesi bünyesinde Vat.Turc.431 katalog numarası ile kayıtlı olan ve *Karışık Tarihi Lehçeli Vatikan Yazması* olarak tavsif ettiğimiz yazma, bu çalışma ile bilim dünyasına tanıtılmış ve dil özellikleri tespit edilmiştir. Eserde kullanılan dilin katmanlı ve karışık lehçeli yapısını ortaya koyan ses ve biçim özellikleri şöyle sıralanabilmektedir:

Harezmi Türkçesi fonetik özelliklerinden /-d-/ > /-d-/ ~ /-y-/ (édgü > édgü ~ éyü, adağ > adağ ~ ayag, idi > éde ~ eye , kuduğ > kuğuğ ~ kuğuğ ~ kuyu,) karışık kullanımı, /-b-/ > /-w-/ ~ /-v-/ (sub > suw, şuw ~ suv, şuv , éb > éw ~ év, yalbar- ~ yalvar-) karışık kullanımı gibi ses özellikleri bulunmaktadır.

Bu yazmada Harezmi Türkçesi dil özelliklerinin bulunmasının yanında /b-/ ~ /m-/; /-ğ-/ , /-ğ-/ ~ /-w-/ , /-w-/ ; /-G/ , /-G-/ ~ /-Z/ ; /t-/ ~ /d-/ ; /ş-/ ~ /ç-/ ; /-p-/ ~ /-f-/ gibi Doğu ve Batı Türkçelerine ait ses özellikleri de karışık olarak kullanılmıştır.

Bu ses özellikleri dışında:

- Ayrılma durumu ekinin hem $\{+dIn\}$ hem de $\{+dAn\}$ olarak karışık kullanılması,
- Yükleme durumu ekinin $\{+nI\}$, $\{+In\}$, $\{+n\}$ ve $\{+I\}$ olarak karışık kullanılması,
- Yönelme durumu eki için hem $+GA$ hem de $+A$ eklerinin karışık kullanılması,
- İlgi ekinin ünsüzle biten kelimelerden sonra $\{+Inḡ\}$, $\{+Unḡ\}$ ve $\{+nInḡ\}$, $\{+nUnḡ\}$ biçimlerinde karışık kullanılması
- Sıfat fiil ekinin hem $\{-GAn\}$ hem de $\{-An\}$ olarak karışık kullanılması,

- Gelecek zaman çekimini sağlamak için {-GAy}, {-AsI}, {-IsAr} ve {-AcAK} eklerinin karışık olarak kullanılması,
- Geniş zamanın olumsuzunun hem {-mAz} hem de {-mAs} ekiyle karışık olarak kullanılması,
- Zarf-fiil eki olarak {-Ip}, {-Up}, {-UbAn}, {AçAK}, {-IçAK}, {GUNçA}, {-GInçA}, {-InçA} eklerinin karışık kullanılması,
- İsimden sıfat yapan {+IUG}, {+IIG} eki ve bu ekin son sesinin düşmesiyle ortaya çıkan {+IU}, {+II} eki karışık kullanılması,
- Zamir n'sinin kullanımının düzensiz olması,
- Geniş zaman çekiminin {-r}, {-Ar} ve {-(y)Ur} ekleri ile sağlanması,
- bol- ~ ol- fiil köklerinin karışık kullanılması,
- ér- ~ é- ek-fiillerinin birlikte kullanılması,
- Birinci teklik kişi zamiri ile kurulan bildirme çekimlerinin {+bén}, {+ven}, {+mén}, {+em}, kullanımları ile yapılması,
- Fiillerde de hem zamir kökleri hem de şahıs ekleri ile çekim sağlanması gibi şekil özellikleri de tespit edilmiştir.

Doğu ve Batı Türkçesi dil özelliklerinin karışık kullanılmasının yanında Kazan Tatar Türkçesine ait unsurların da görülmeye başladığı tespit edilmiştir. İsim-fiil eki olarak {-mAK}, {-rGA} eklerinin yanında Kazan Tatar Türkçesinin {-U(v)}, ekinin de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu yazmanın imla özelliklerine bakıldığında /w/ sesinin üç noktalı vav (ق) ile gösterilmesi de dikkat çekmektedir. Çift dudak v'sini karşılamak için kullanılan üç noktalı vav (ق) işaretinin *Vatikan Yazması* haricinde Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'unda (Cin 2004: 68), *Kısas-ı Rabgûzî*'nin 19. yüzyıla ait Kazan yazmasında (Gözütok 2008: 3), 17. yüzyılda Kazan sahasında yazıya geçirilmiş olan *Defter-i Çingiz-name*'de (Ivanics, Usmanov 2002 : 30-33) aynı sesi karşılamak için kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun dışında Tataristan Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan *Tatar Ensiklopediya Süzlege* (*Татар энциклопедия сүзлеге*) isimli sözlük çalışmasında eski alfabe olarak gösterilen harfler arasında vav (ق) harfinin altında üç noktalı vav (ق) harfi de gösterilerek w işareti ile Latin karşılığı verilmiştir (Hasanov 2002)

Tespit edilen bu imla, ses ve şekil özellikleri yazmanın karışık tarihî lehçeli bir eser olduğunu ve eserin dil özelliklerinin Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'u ile örtüşüğünü göstermektedir. Bunun yanında yukarıda aktarılan Kazan sahası karışık lehçeli edebî dil özellikleri ile de uyusmaktadır. Karışık tarihî lehçeli eserlerin muhitinin belirlenmesi meselesi üzerine yapılan çalışmalarda Kazan sahası edebî dilinin tarihsel gelişimi çerçevesinde de incelenmesi ve verilerin toplanarak mukayeseli olarak incelenmesi faydalı olacaktır.

6. Karışık Tariht Lehçeli Vatikan Yazması'ndan Örnekler

62a/10-12

şi'ir:

néçe yıllar tursañg āhir bir gün ölmek kérek,
āhîret menzîlige barıban yétmek kérek,
bîlür-siz 'āriyet-dür tende bu cân,
'āriyeti yahşî saqlap eyesine bérmek kérek

69a/06-10

üküş taleb kıldılar sudan eşer bulmadılar, bir eski quyu taptılar, ol quduğda azğına şu bar érđi. Resülallāh şallallāhu'asleyhivesellem éydi: manğa bir az su alub kéliñg" tédi. Bir ayak su alub kétürdiler. Resülallāh şallallāhu'asleyhivesellem abdest aldı, azğına sumı yene aldı qayıp ayak su alub kétürdiler, fermānladı éltip ol quduğnıñ kemişñg tép alup bardılar. Ol quduğğa saldılar quduğğa düşdi, quduğnıñ kırağına suw çıktı.

74a/01

bir taş alup atdı érđi Ebū Leheb'niñg ayağına tokımdı qayıp yérine resülni urmuş érđi. Şol yérine dokımdı resülullāh şallallāhu'aleyhivesellem'niñg mübārek hatırı hoş boldı. İbrāhim'ge du'ā kıldı. Ebū Leheb kızlandı kaç kün körünmes boldı. Ebu Leheb yolaq bay érđi, yılkı qarası üküş érđi, atlandı téveler katına yabangā kétđi. kullarından bir kulun katı sever érđi anı yılkılar katında qomış érđi. qamuğ kullarından anı uluğ kılmış érđi. Ol kul çapa qarşu kélür körer kim kulnıñ çerayı özge bolmış. Ebu Leheb éydi: "ne boldı sañga haber hayr mu āyā şer mü?" éydi érse ol kul éydi: "sizniñ başıñız esen bolsun bu kéçe caw kélđi, ne qadar yılkı qara, téve, qoy bar érse tamāmnı aldı" tédi. "hiç nérse qalmadı yalguz mén qaldım" tédi. Ebū Leheb bu haberni eşitdi érse qağğusı katıgı boldı. qayttı Mekke'ge kirdi. Bu haber Mekke içinde yayılmış érđi. Bu kulğa éydiler helāk bolursén. Ebū Leheb'ge helāk süresi éndi tédiler. émdi yahşaraq olur özünğni kutqarğıl tédiler. kul éydi: néçük kılayın?" Anlar éydiler: "Muhammed 'aleyhisellāmğa barğıl" tédiler. Bu kul resül 'aleyhisellām birge kélđi resül 'aleyhisellām mescid-i haramda namāz kılar érđi. qaçan namāzdan fārig boldı érse selām kıldı, éydi: "yā resülallāh mén Téñgri'niñg birligine taparam ve séniñ peygamberlikiñge inanırım. Ebū Leheb helākına süre énmış, qorqarmén kim tağı mén helāk bolğaymén" tép resül 'aleyhisellām éydi: "andağ érse barğıl bir sā'atden kélğıl bėnim dibimden, ne fermān bolur köresin" tédi. kul qaytdı, ol sā'at Cebrāyil 'aleyhisellām nāzil boldı. Bir durust keltürdi ve éydi: yā Muhammed munı ol kulğa bėrgil, özini Ebū Leheb'din satun alsun" tédi. "Néçe ağır māl tilese qorqmağıl bu durust ağır kélgey" tédi. Resülallāh şallallāhu'aleyhivesellem bu kulnı ündedi.

88a/03-11

Körşi kırk évdür her tarafdan, ammā özi tok olup körşisin aç qoymasın, ammā

özünden kalğan ni'metni körşisine yibersin körşisin rencitmesin dağı apusunđın ruşsatsız kirmesün, ammā ba'zı uluğlar körşini bu adar hürmet éterler érđi. Her dört taraftağı körşisin kırık évge nafaa yeberürler érđi, dağı körşisine 'ıydlarda kiyimler de yeberür érdiler, ammā körşini rencütü^vdendür atnı urma, ammā körşini hürmet étü^vdendür balalarına yumşaklı kılma dağı yüzün yuma, başın maylama, ammā körşisin yolukđan vatda aı yüz birlen bolsun, ammā körşisi hacetke aa tilese bérsün, ammā körşisi şırhawa bolsa halin sorsın dağı ölse cenāzesine barsun, ammā körmişinden sunı ve hem tuznı ve hem taba şawtnı ve hem aş yawlını men' kılmasın.

93a/01

Hikāyet-de kélmiř-dür, Edhem oğı İbrāhım bir uluđ pād-řāh érđi. Künlerde bir kün aw awlarđa ıkdı, köp yöridi, arını adı. Ař yawlı tōředi, ta'ām hazırladı. Bir arđa kélip aldındağı ta'ām-nı alıp kitdi. İbrāhım pād-řāh 'āciz ser-gerdān oldu. Aına minip ol arđa artundın bardı. arđa bardı tađđa ıkdı İbrāhım pād-řāh hem arđa artundın tađđa mindi. Tađ başında bir kiři bar, ol ayağı bağlu. arđa ol kiři-niň kökreğine oturup ol ta'ām-nı burnı birlen uwatıp ol kişiğe yédirdi. Özi uçup kitdi. İbrāhım pād-řāh ol kiři-niň aşına kélđi ve éydi: "Sén kim-sén" dédi. Ol kiři éydi: "Mén bir bay sevda-gir édim, oğrılar mālımın aldılar, özümni bağlap kitdiler. Yétti kün boldı, bu arđa meni toydurur. İbrāhım pād-řāh ol kiři-niň ayağını olmı eřđi atđa mindirip řehрге alup kélđi. Pes mundın soň İbrāhım külli mālların, mülklerin, ulların, kenziklerin küllisin Hā Ta'ālā yolına řarf éyledi. Özi ta'āt 'ibādet-de meřđül oldu. Ay mü'min ardařlar āđah olasız, gāfil olmayasız. Hā Ta'ālā ol ayağı bağlu kiři-ni a étmedi, sizlerni aan a étısün. Béř vat namāznı koya-siz, dūnyānı küllisin cayup alur-miz déyü hesāb étgen şekil azđa anā'at étmey-siz, köp-ge şükrlük ılmaysız, éđgülikni ılmaysız, yaman işdin yıraq bolmaysız. Dūnyāda ménġü alur-miz déyü siz mu ölgenlerdin 'ibret almaysız. Bu fāřı neces dūnyānı dost tuta-siz, āhret ni'metlerni umağ řādlıđını yādiġıza keltürmey-siz.

Kaynaklar

- ALIřIK C. E. (2003) "Hūlagu Han". *Türk Yolu Dergisi*, 7, ss. 32-38.
- ALIřIK C. E. (2014) "Orta Asya Türk-Mođol Tarihiliđinde Türk Soylu Toplulukların Ortak Tarihı ve Edebı Anlayıřı Üzerine Katkılar", *XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri C. I*, 11-13 Kasım 2014, İstanbul Büyüķřehir Belediyesi Kūltür Daire Bařkanlıđı Kūltürel Etkinlikler Mūdūrlüđü, İstanbul, ss. 173-174.
- ARAT R. R. (1947) *Kutadgu Bilig I: Metin*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ARAT R. R. (1987) "Anadolı Yazı Dilinin Tarihı inkişafına Dair", *Makaleler Cilt I*, Ankara: TKAE Yayınları, s. 318.
- ATA A. (1997) *Rabġūzi Kısasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) I - Giriř -Metin- Tıpkıbasım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATA A. (2002) *Harezm-Altınordu Türkesi*, TDAD: 36, İstanbul: Kebike Yayınları
- BARUTCU ÖZÖNDER F. S. (2000) "Doğu Türk Yazı Dili Edebı Çevresi ve Timur". *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, 24/111, ss. 287-295.
- BARUTCU ÖZÖNDER F. S. (2002) "Türk Dilinin Tarihı Dönemlerine Üzerine Bira Sözü".

- Türkbilig*, ss. 3, 203-210.
- BARUTCU ÖZÖNDER F. S. (2017) "Kırım Türklüğüne ve Diline Bir Bakış." *Polatlı Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü* (Haz.: D. EVİRGEN, C. EVİRGEN), Ankara: Öncü Basım Yayın, ss. 3- 27.
- BARUTCU ÖZÖNDER F. S. (2018) "Kutadgu Bilig II Kutadgu Bilig'in Metin Türü ve Tarihsel Diyalektoloji İçin Değeri." *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3, Sayı: 2, Aralık, ss. 179-253.
- BATTAL A. (1997) *İbni-Mühenna Lûgati* (İstanbul nüshasının Türkçe bölümünün endeksidir). Ankara: TDK Yayınları.
- BODROGLIGETI A. (2001) *A Grammar of Chagatay*. Muenchen: Lincom Eurapa.
- BROCKELMANN C. (1954) *Osttürkische Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens*. Leiden.
- BULUÇ S. (1954) "Eski Bir Türk Dili Yadigarı: Behcedü'l-hada'ik fi mev'i-zeti'l-hala'ik", *TDED*, C. VI, ss. 119-131.
- CAFEROĞLU A. (2000) *Türk Dili Tarihi* 2. 4. Baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- CANPOLAT M. (1968) "Behcetü'l-Hadâ'ik'in Dili Üzerine", *TDAY-Belleten* 1967, ss. 165-175
- CLAUSON Sir G. (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century*. Oxford: Clarendon Press.
- ÇETİN Ç. Z. (2006). "Tatar edebiyatının gelişimi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (9), ss. 1-19.
- DOERFER G. (1977) "Das Chorasantürkische", *TDAY-Belleten*, Ankara, ss. 127-204.
- ECKMANN J. (1988). "Harezmi Türkçesi", (Çeviren Mehmet AKALIN), *Tarihî Türk Şiveleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- ECKMANN J. (2011) *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (Haz. Osman Fikri SERTKAYA), Ankara: TDK Yayınları.
- ERCİLASUN A. B. ve Ziya Akkoyunlu (2014). *Dîvânü Lugâtî't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERDEM M. ve SARI M. (2010) "Karışık Dilli Eserlere Farklı Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1 Winter 2010*.
- ERGENE O. (2012) *Sibicâbi Gülistan Çevirisi (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım)*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ERGİN M. (2009) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- ERGİN M. (2011) *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERTAYLAN İ. H. (1960) *Yusuf ile Züleyha*, İÜEF Yayınları.
- EVİRGEN D. ve EVİRGEN C. (2017) *Polatlı Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Öncü Basım Yayın.
- GAÁL B. (2017) "King Şibi in the East and the West: Following the Flight of a Suppliant Dove", *Int. class trad.* (2017) 24(1):1-34
- GABAIN A. von. (1988) *Eski Türkçenin Grameri*. Çeviren: Mehmet AKALIN, Ankara: TDK Yayınları.
- GALİYEVA E. (2013) "Tatar medreseleri", (Aktaran: Ezgi Sırtı), *Yeni Türkiye Dergisi: Türk Dünyası Özel Sayısı - II. 54*, ss. 2026-2031.
- GÖZÜTOK A. (2008) "Rabgûzî, Kısasu'l-Enbiyâ: XIX. Yüzyıla Ait Bir Kazan Yazması", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37, Erzurum.
- GÜLSEVİN G. (2010) "Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara

Teorik Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies*, 5/1, ss. 57-76

GÜLSEVİN G. (2016) “11.Yüzyılda Hangi Oğuz Diyalektleri Vardı?”, *Bilgi*, 76, ss. 269-300.

GÜLSEVİN G. (2017) *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.

HACIEMİNOĞLU N. (1997) *Harezmi Türkçesi ve Grameri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

HACIEMİNOĞLU N. (2000) *Kutb'un Husrev ü Şîrîn'i ve Dil Hususiyetleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

HACIEMİNOĞLU N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

HİSAMOVA F. M. (2011) XVI.-XVIII. Yüzyıl Eski Tatar Edebî Dilinin Karmaşıklık Nedeninin Tarihi-Kültürel Durumu, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ankara, 10-15 Eylül 2007, Bildiriler, Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi, I. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 767-771

IVANICS M., USMANOV, M. A. (2002) *Das Buch der Dschingis-Legende (Däftär-i Cingiz-nämä)*, Szeged.

KARAHAN A. (2013) “Codex Comanicus'ta Hayvan Adları”, *Turkish Studies*, 8/1, ss. 1839-1865.

KORKMAZ Z. (1972) “Kâşgarlı Mahmut ve Oğuz Türkçesi”, *Türk Dili, Dîvânü Lugâti't-Türk Özel Sayısı*, 253, ss. 3-19.

KORKMAZ Z. (1973) *Marzubanname Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ankara: Ankara Ün. DTCF Yayınları.

KORKMAZ Z. (1974) “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler”, *Türkoloji Dergisi*, 6/1, ss. 15-30.

KORKMAZ Z. (1974) “XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca”, *TDAY Belleten*, Ankara, ss. 41-48.

KORKMAZ Z. (2003) *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.

KÖPRÜLÜ F. (1945) “Çağatay Edebiyatı”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, c. III, ss. 270-323.

KÖPRÜLÜ F. (1980) *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

KURAT A. N. (1954) “Kazan Hanlığı (1437-1556)”. *DTCF Dergisi*, Ankara, ss. 227- 248.

KÜTÜKÇÜ M. (2005) *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Bir Kur'an Tercümesi (Grameri-Metin-Terzip-Sözlük 535b-616b)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

MANSUROĞLU M. (1956) “Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumeleri”, *TDAY-Belleten*, s. 125-144

MANSUROĞLU M. (1998). “Eski Osmanlıca”, Çeviren: Mehmet Akalın, *Tarihi Türk Şiveleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. ss. 247-276.

ONUR S. (2020) “Harezmi Türkçesiyle Yazılmış Bir Fal Kitabı”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1 (Mart 2020), ss. 96-119.

ONUR, S. (2021). “Harezmi Türkçesi Özellikleri Gösteren Sıfatü'l-Kıyâmet Risalesi ve Harezmi Türkçesi Üzerine Yeni Bir Teori” *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 907-946.


ONUR, S. (2021). “Harezmi Türkçesinin İdil Boyunda Devamı ve Nasihatü's-Sâlihîn” *Orta Türkçe Döneminin İlk Eresi: Sorunları ve Çözüm Önerileriyle Harezmi Türkçesi*, s. 373-404.

PERTSCH W. (1889) *Die Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*.

PROVERBIO D. V. (2010) *Turcica Vaticana*, Città Del Vaticano Biblioteca Apostolica Vaticana.

PROVERBIO D. V. (2013) “İsa the Prophet: Some Turkish Anecdotes not Found in the Arabic Tradition. Part 3: A Context-based Approach: Central Asian Collections”. *Comparative Oriental Manuscript Studies Newsletter*.

- ROSSI E. (1953) *Elenco dei manoscritti turchi della Biblioteca Vaticana*.
- ŞPULER B. (2011) *İran Moğolları, Siyaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri (1220-1350)*, Çev. Kemal KÖPRÜLÜ, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- STEINGASS F. J. (1963). *A comprehensive Persian-English dictionary*. London: Routledge & K. Paul.
- ŞAHİN E. (1999). "Osmanlıların Kazan Tatar Türklerinin Kültürü ve Diline Etkileri", *Osmanlı*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 353-360.
- ŞAHİN E. (2003) *Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, A-B* (1996). Ankara: TDK Yayınları.
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, C-D* (1996). Ankara: TDK Yayınları.
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, E-İ* (1996). Ankara: TDK Yayınları.
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, U-Z* (1996). Ankara: TDK Yayınları.
- Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I (A-Z)* (1943). İstanbul: Cumhuriyet Basımevi.
- Tatar entsiklopediya süzlege (Tatarskiy enstiklopedičeskiy slovar', na tatarskom yazıke)* / Gl. red. M.H. Hasanov; Otv. red. G.S. SABIRYAZNOV. - Kazan': Institut Tatarskoy entsiklopedii AN RT, 2002 [Татар энциклопедия сүзлеге (Татарский энциклопедический словарь, на татарском языке) / Гл. ред. М.Х. НАСАНОВ; Отв. ред. Г.С. САБИРЯЗНОВ. - Казань: Институт Татарской энциклопедии АН РТ, 2002].
- TEKİN Ş. (1974) "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dilinde olga-bolga sorunu", *Belleten* (1973-1974), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, ss. 59-157.
- TOGAN Z. V. (1946) *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- USMANOV M. A. (1972) *Tatarskiye İstoriçeskiye İstoçniki XVII-XVIII vv.*, Kazan, s. 66.
- YÜKSEKKAYA G. S. (1993). *Harezm Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi: Giriş-Metin-Sözlük I-II*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- YÜKSEKKAYA G. S., ARGUNŞAH M. (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- ZENGİN A. U. (2007). *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi Yazmanın 144b-182a Yaprakları Üzerinde Dil İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Soner Atalan  <https://orcid.org/0000-0002-8950-1498>

Araş. Gör., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Adres: Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Göztepe Kampüsü 34722 / Kadıköy – İstanbul/TÜRKİYE.

E-posta: soneratalan@gmail.com

Yazı bilgisi:

Alındığı tarih: 7 Haziran 2021

Yayına kabul edildiği tarih: 6 Ekim 2021

E-yayın tarihi: 7 Ocak 2022

Çıktı sayfa sayısı: 41

Kaynak sayısı: 74